

8. Батюк В. Военная политика США: региональные аспекты [Электронный ресурс] / В.Батюк // Россия и Америка в XXI веке. – 2007. – №3. – Режим доступа: www.rusus.ru/?act=read&id=56

9. Жеглов Ю. Реконфигурация военного присутствия США за рубежом [Электронный ресурс] / Ю.Жеглов // Зарубежное военное обозрение. – 2007. – №1. – Режим доступа: http://yermak.com.ua/txt/pol/art_usabase.html

10. Ивашов Л.Г. Сущность и масштабы угроз безопасности России [Электронный ресурс] / Л.Г.Ивашов // доклад на военно-научной конференции «Состояние Вооружённых сил РФ и необходимые меры по укреплению их безопасности и боеспособности». – Режим доступа: http://news.km.ru/sushhnost_i_mashtaby_ugroz_bezo

11. Зелин А. Наиболее значимые угрозы [Электронный ресурс] / А.Зеленин. – Режим доступа: http://nvo.ng.ru/2008-01-25/7_ugrozy.html

12. Антипова Н. БУКингемский скандал [Электронный ресурс] / Н.Антипова, Я.Соколовская // Известия. – 2008. – 2 октября. – Режим доступа: <http://www.izvestia.ru/politic/article3121166/>

13. Стратегия национальной безопасности до 2020 г. РФ от 12 мая 2009 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>

14. Александров О. Лабиринты арктической политики [Электронный ресурс] / О.Александров // Россия в глобальной политике. – 2009. – №4. – июль–август. – Режим доступа: <http://www.globalaffairs.ru|numbers/39/12359.html>

Цибуляк А.Г. Военно-политические аспекты идентификации интересов и угроз национальной безопасности Российской Федерации

Интересы Российской Федерации в сфере военно-политической безопасности оказывают значительное влияние на внешнеполитические стратегии в первую очередь стран постсоветского пространства, Европы, США, Китая. Реализация этих интересов основывается на всестороннем анализе геополитической среды, что включает идентификацию рисков и угроз этим интересам в данной сфере.

Ключевые слова: *военно-политическая безопасность, национальные интересы Российской Федерации, внешнеполитические стратегии.*

Tsybulyak, A.G. Military-political aspects of authentication of interests and threats national security of Russian Federation

Russian Federation interests in the field of political-military security makes profound influence on foreign policy strategies first of all of the post soviet countries, Europe, USA, China as well. The fulfillment of these interests is based on the multifaceted research of geopolitical environment and on the identification of risks and challenges to the interests.

Key words: *political and military security, Russian Federation national interests, foreign policy strategies.*

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Вашкевич В.М. «Не для друку»: історія радянської політичної цензури

[Рец. на кн.]: Стоян Т.А. Система політичної цензури в УРСР у 1920–1930 рр.: монографія / Т.А.Стоян . – К.: Акад. праці і соц. відносин Федер. Проф. спілок України, 2010. – 480 с.

Об'єктивне вивчення історії становлення та функціонування системи партійно-радянської ідеологічної цензури стало можливим після розпаду СРСР у 1991 р., позаяк зникли відповідні політичні інститути, а дослідники отримали доступ до архівних фондів колишніх органів державної цензури. Особливу інтелектуальну активність виявили тоді російські історики та мистецтвознавці, яким вдалося упорядкувати та видати документи і матеріали про трагічні сторінки біографії О.Мендельштама, В.Мейерхольда, С.Єсеніна, про суперечливі стосунки з владою Б.Пастернака, Д.Шостаковича, Д.Резанова, М.Вавілова. Необхідно визнати, що російські учені фактично започаткували цей напрям історично-культурологічних досліджень, про що свідчать статті, книги, збірники документів, підготовлені Т.Горяєвою, М.Зеленовим, А.Блюмом, Л.Максименковим, Д.Бабиченком. Вони скористалися архівами радянських органів політичної цензури, тому досягли значно більших успіхів порівняно із західними політологами та колишніми радянськими.

Українська історіографія політично-ідеологічної цензури 20–30-х рр. в УРСР представлена окремими статтями С.Білокося, Ю.Шаповала, В.Масненка, які з'явилися у 90-х рр., а також кандидатськими дисертаціями О.Каракоз про цензуру в бібліотечних закладах, В.Бабюха про політичну цензуру в Україні 20–30-х рр., Н.Годун про функціонування органів політичної цензури в культурно-освітніх установах УРСР та першою докторською дисертацією О.Федотової про контроль партійно-радянських цензурних структур за видавничою справою, яка була опублікована окремою монографією. Донедавна вона була єдиною книгою з історії політичної цензури в УРСР, яка висвітлювала спеціальну галузь – чистку книжкових фондів бібліотек, нагляд за видавництвами. Враховуючи декілька кваліфікаційних праць, наявність незначної кількості статей, відсутність проблемно-тематичних збірників з історії радянської цензури в Україні міжвоєнного періоду, можна лише говорити про початок формування окремого міждисциплінарного напрямку в історіографії історії політичних відносин в українському радянському суспільстві.

Монографія Т.А.Стоян, яка нещодавно була опублікована¹, є першим комплексним дослідженням особливостей формування та функціонування політично-ідеологічної цензури в Україні 20–30-х рр. Якщо її попередники обмежувалися галузевим підходом, вивчаючи діяльність органів

¹ Стоян Т.А. Система політичної цензури в УРСР у 1920–1930 рр.: монографія / Тетяна Андріївна Стоян. – К.: Акад. праці та соц. відносин Федер. проф. спілок України, 2010. – 480с.

цензури у видавництвах, в установах культури та освіти, то у рецензованій роботі показано історію становлення організаційної структури радянської системи політичної цензури, партійне керівництво цензорською номенклатурою, здійснення політично-ідеологічного контролю за виходом художньої літератури і творчістю письменників, виокремлено «літературну роботу» партійних цензорів, простежено насадження методу «марксистської критики» та соцреалізму, виявлено політичний ритуал виконання літературної критики та самокритики, ідеологічну класифікацію літератури, яка підлягала вилученню з бібліотек, книжкових магазинів та наукових установ. Шість розділів книги Т.А.Стоян, крім традиційного історіографічно-методологічного першого розділу, висвітлюють самостійні проблемно-тематичні блоки. Наприклад, другий розділ присвячено з'ясуванню номенклатурно-функціональних повноважень Головного управління у справах літератури і видавництв (Головліт), Центрального комітету у справах друку, Науково-методологічних комітетів, які діяли при Народному комісаріаті освіти УРСР, ролі ідеологічних структур при ЦК КП(б)У, Державного політичного управління УСРР, Комітет у справах мистецтв при РНК УРСР. Книга написана на архівних джерелах, виявлених в Україні та Росії, матеріалах періодичної преси та документальних виданнях. Деякі аспекти їхньої організації та принципи діяльності висвітлювались українськими дослідниками радянської цензури, але залишилися поза увагою питання її номенклатури, тобто персоналізований підхід, виникнення та еволюція науково-методологічних підрозділів Наркомосу, відділу друку та преси, Культпропу та інших партійних структур з ідеологічними контрольними функціями.

Приємне враження справляє також третій розділ монографії про систему політично-ідеологічної цензури в галузі художньої літератури. Дослідниця має рацію, коли пише про те, що радянських письменників схилили до «соцреалізму», насаджували «соціальне замовлення» з виразними політичними пріоритетами літературно-художньої творчості. Літературний процес був підконтрольним партійним ідеологічним структурам. Письменники творили за правилами і настановами партійно-радянських органів політичної цензури, а також за концептуальними вказівками самого Й.Сталіна. Дослідниця розкриває обставини зустрічі більшовицького вождя з українськими літераторами – І.Микитенком, О.Вишнею, І.Куликом, висвітлює «сталінське піклування» про М.Булгакова, про редагування кремлівським високопосадовцем творів М.Шолохова та інших радянських письменників. Українська партійна номенклатура, судячи з монографії Т.А.Стоян, також активно втручалася в літературні справи. Зокрема, заввідділом друку ЦК КП(б)У А.Хвиля провів ідеологічні наради, на яких обговорювалися проблеми літературної творчості. На одну з них, яка відбулася 12 жовтня 1926 р., був запрошений М.Хвильовий, який спростував черговий наклеп проти нього: присвоєння йому ідеологічного гасла – «Геть від Москви». Дослідниця, спираючись на стенограму цієї наради, доводить безпідставність такого звинувачення, про яке наполегливо говорив тоді партійний цензор А.Хвиля. Виявляється, що М.Хвильовий мав на увазі «Москву задріпанок», тобто прихильників «великодержавного шовінізму», українську партійну еліту, яка заповідливо виконувала вказівки офіційної Москви в галузі науки, освіти, культури, тому письменник закликав «геть» саме від «московських задріпанок», від проросійського політичного літературного дискурсу, орієнтованого

на західноєвропейські культурологічні цінності. Про безпосереднє втручання А.Хвилі до творчої лабораторії українських письменників свідчить його критична оцінка творів В.Сосюри, П.Тичини, В.Поліщука, І.Ле, І.Кириленка, І.Микитенка, М.Куліша, І.Сенченка, Г.Косинки та інших митців художнього слова. Політредактори, виконуючи настанови та інструкції ідеологічної цензури, редагували твори Т.Шевченка, М.Старицького, М.Коцюбинського, супроводжували їх коментарем у душі класової теорії, спотворюючи основні ідеї того чи іншого твору. Цікавим є параграф про самокритику та про виконання письменниками так званого соціального замовлення, про літературну дискусію в Україні та Росії, про трагічну долю її основних фігурантів. Якщо у 20-х рр. вона мала зовнішні ознаки дискусії, то у 30-х рр. набула ознак відвертого терору, політичного цькування та переслідування літераторів.

Розділ про функціонування радянської ідеологічної цензури в галузі кіно, театру та образотворчого мистецтва є цілком новаційним, тому що дослідниця розглядає не історію того чи іншого виду мистецтва, а насамперед показує встановлення партійно-політичного нагляду за ними. Об'єктом контролю були тексти (сценарії кінокартин, театральних вистав), гра та діалоги акторів, світоглядні та концептуальні установки режисерів О.Довженка, С.Ейзенштейна, В.Пудовкіна, п'єси М.Булгакова, М.Ердмана, В.Кіршона, І.Микитенка, М.Куліша, творчі трупі театрів – МХАТ, ім.Вахтангова, ім.Мейерхольда, Державний драматичний театр «Березіль» на чолі з Л.Курбасом. Підцензурною виявилася також і творчість радянських художників, підготовка пропагандистських плакатів, твори скульпторів. Факти, які аналізує Т.А.Стоян, демонструють радикальні методи цензури: заборона п'єси, виставки картин, вилучення окремих елементів скульптурно-монументальних споруд. Ідеологічний нагляд за мистецтвом формували міфологеми, спотворювали його справжні виразні форми. Жертвами «цензурної репресії» в Україні стали художники М.Бойчук, В.Седляр І.Падалка та інші. Уніфікаторська політика партійно-цензурних органів в галузі мистецтва завдала йому непоправних втрат, позаяк зникли унікальні стильові напрямки, школи, особистості. Значна частина художників, зберігши власне життя, обслуговувала тоталітарний режим, тому виставкових залах з'являлися картини Б.Йогансона («Допит комуністів», «Куркулі»), О.Дейнеки («Колгоспна бригада»), О.Герасимова («Сталін і Ворошилов у Кремлі»).

Політичний контроль за пресою та радіомовленням досліджується у п'ятому розділі монографії Т.А.Стоян, у якому ретельно проаналізовано інформаційні бюлетені РАТАУ-ТАРС, які фактично залучено вперше до наукового обігу, радіопроеми художнього та суспільно-політичного мовлення. Радіоцензура, а цей термін виник у 1935 р., була специфічною формою політично-ідеологічного контролю. Головлітвському нагляду підлягали радіопроеми, ефірний матеріал, художньо-мистецькі вистави, радіокомпозиції літературних творів. Три види радіопередач були під постійним і пильним оком цензури – літературна, театральна-трансляційна і драматична. Радіо впливало на широку аудиторію, тому партійні органи слідували за «живим ефіром», переглядали змістове і політичне значення кожного дикторського слова.

Шостий розділ монографії Т.А.Стоян розкриває особливості здійснення політичної цензури в історичній науці. Авторка розкрила тематичні пріоритети історичних досліджень у 20-х рр., простежила формування

ідеологічних принципів марксистської критики, становлення єдиної методології для радянської історичної науки, показала наслідки політичних репресій проти істориків, визначила системність цензури та самоцензури, позаяк існували писані і таємні заборони, встановлені партійними органами. На сторінках книги постають факти та події, які свідчать про персональний нагляд органів цензури за науковою та громадською діяльністю М.С.Грушевського, С.О.Єфремова, Д.І.Багалія, хоча специфіка політичної цензури в царині історичних досліджень, як пише Т.А.Стоян, полягала в ідеологічній уніфікації теоретично-методологічних принципів висвітлення минулого. Вона виокремлює основні етапи радянської та ідеологізації історичної науки, показує відносно мирне співіснування марксистської і немарксистської методології вивчення минулого у 20-х рр., аналізує дискусії 1929–1931 рр. в царині гуманітарних наук, підкреслюючи їх цензорсько-уніфікаторську функцію. Монопартійна система влади встановила єдину парадигму висвітлення історичного минулого – марксистсько-ленінську теорію з її класово-формаційним підходом до аналізу соціально-політичних відносин.

Книга Т.А. Стоян «Система політичної цензури в УРСР у 1920–1930 рр.» справляє позитивне враження, яка заповнює до певної міри прогалину в історіографії проблеми, демонструє зразок вдалого застосування міждисциплінарного науково-історичного дослідження системи радянської політичної цензури в УРСР 20–30-х рр. Вона гарно видана, має переконливу джерельну базу, а недоліком можна вважати відсутність іменного покажчика, враховуючи значну кількість прізвищ. Її монографічна праця є першим системним дослідженням політичної цензури міжвоєнного періоду.

Вашкевич В.Н. «Не для печати»: история советской политической цензуры

[Рец. на кн.]: Стоян Т.А. Система советской политической цензуры в УССР в 1920–1930 гг.: монография / Т.А. Стоян. – К.: Акад. праці і соц. відносин Федер. Проф. спілок України, 2010. – 480 с.

Vashkevych, V.M. «Off-the-record»: the History of the Soviet Political Censure

[Book review]: Stoyan, T. A. The System for Political Censure in the USSR during 1920–1930: monography/ T. A. Stoyan. – K.: The Academy of Labour and Social Relations with the Trade Unions Federation of Ukraine, 2010. – 480 p.

Шевченко О.К. Безпекі аспекти самоорганізації громадськості та діяльності громадських формувань

Рец. на моногр.: Корнієвський О.А. Громадські об'єднання у системі національної безпеки держави. – К.: Альтерпрес, 2010. – 396 с.

Демократичний розвиток будь-якої країни неможливий без вільної самоорганізації людей у різні за спрямуванням добровільні громадські формування, що взаємодіють з органами влади з метою забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини й громадянина, суспільства й держави. Утім, вітчизняна наука до цього часу комплексно не досліджувала суб'єктно-об'єктні аспекти місця та ролі різних типів громадських об'єднань у системі національної безпеки. Маємо констатувати відсутність ґрунтовних наукових праць та дисертаційних робіт, присвячених комплексному дослідженню громадянського виміру національної безпеки держави, її забезпеченню на рівні недержавної системи, шляхом залучення організованого суспільства з усім розмаїттям асоціативних та інституційних форм самоорганізації громадськості до протидії чи мінімізації впливу нових викликів і загроз, що набули системного характеру й тісно пов'язані з проблемами сучасного глобального та регіонального розвитку. Актуальність наукового доробку Корнієвського О.А. підсилює необхідність проведення в Україні кардинальної реформи системи державного управління на всіх його рівнях, основою якої має стати утвердження відповідальної та підзвітної перед суспільством політико-управлінської еліти, підтримка державою конструктивної самоорганізації громадян, суспільно-корисних та соціально орієнтованих громадських формувань.

Заслуговує на увагу логічно вибудована структура представленого монографічного дослідження, яке складається зі вступу, п'яти розділів та загальних висновків. Так, у першому розділі визначено теоретичні засади методології аналізу сфери громадської самоорганізації, концептів громадянського суспільства і суспільної безпеки як складової національної безпеки держави. За результатами проведеного аналізу різних теоретичних концепцій та дослідницьких підходів до з'ясування сутності концепту громадянського суспільства подано авторське розуміння цього теоретичного конструкту. Реальне громадянське суспільство, відзначається в монографії, являє собою сукупність усіх способів взаємодії і форм об'єднання громадян, за допомогою яких забезпечується захищеність життєво важливих особистісних і суспільних інтересів, сталий розвиток суспільства, яке не залежить від держави, але взаємодіє з нею заради безпеки особистісної та майнової (відповідно до класичного визначення поняття «безпека»), досягнення спільного добробуту суспільства і держави через здійснення громадського контролю за діяльністю підконтрольних суспільству органів державної влади, що формуються на засадах відкритої конкуренції та професіоналізму.

Особливої уваги заслуговує другий розділ монографії, присвячений з'ясуванню змісту, структури та основних завдань забезпечення національної безпеки на рівні недержавної системи. Запропоновано розуміння цієї системи і як попереджувальної сигнальної системи щодо появи небезпек і посилення загроз особистості, суспільству і державі, і як сукупності заходів, спрямованих на залучення громадян та їх формувань до практичної